

Wrocław, dnia 06.06.2023 r.

mgr Aleksandra Polak-Kruszyk
Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Streszczenie rozprawy doktorskiej
pt. „Wykonywanie długoterminowych kar pozbawienia wolności”
napisanej pod kierunkiem dra hab. Adama Kwiecińskiego,
prof. nadzw. UWr oraz promotora pomocniczego dr Kamili Mrozek

Długoterminowe kary pozbawienia wolności pełnią istotną rolę w przypadku sprawców przestępstw o dużym ciężarze gatunkowym, stanowiących zagrożenie dla życia i bezpieczeństwa innych. Dopiero wymierzone w takim wymiarze, czynią zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości, które oczekuje reakcji i ochrony ze strony państwa. Zagadnienia związane z wykonywaniem tych kar stanowią obszerną i złożoną problematykę, która jest z jednej strony wyzwaniem, z drugiej zaś impulsem do prowadzenia kolejnych badań. Penitencjaryści coraz częściej podnoszą argument, że cel resocjalizacyjny długoterminowej kary pozbawienia wolności jest trudny do osiągnięcia, a taka kara często sprowadza się jedynie do aspektu izolacyjnego. W związku z tym, pojawia się wiele wątpliwości czy z punktu widzenia rozwoju myśli humanitarnej kary te są dopuszczalne. Należy mieć na uwadze, że długoterminowa kara skupia w sobie ogół ujemnych aspektów jakie w ogóle niesie ze sobą kara pozbawienia wolności. Choć problemy związane z izolacją dotyczą całej populacji więziennej, to w przypadku skazanych na kary długoterminowe intensyfikują się. Dlatego należy podejmować działania by najdłuższe kary wykonywane były w sposób humanitarny i dający realną szansę powrotu skazanego do społeczeństwa. Z tego powodu konieczne jest pogłębienie refleksji na temat sposobów ich wykonywania oraz analiza negatywnych konsekwencji długoterminowej izolacji.

Problematyka długoterminowych kar pozbawienia wolności oraz postępowanie ze skazanymi na te kary od lat stanowi obiekt żywego zainteresowania przedstawicieli doktryny. Co więcej, temat kary dożywotniego pozbawienia wolności jest stałym elementem debaty naukowej. Choć powstało wiele wartościowych opracowań poświęconych tematyce kar

długoterminowych, a w ostatnich latach prowadzone były ożywione badania nad wykonywaniem kary dożywotniego pozbawienia wolności, wydaje się, iż w dalszym ciągu jest przestrzeń na kompleksowe opracowanie *stricte* poświęcone analizie normatywnej i problematyce wszystkich kar długoterminowych. Rosnące w niepokojącym tempie statystyki dotyczące skazanych na kary najdłuższe powodują niewątpliwie konieczność szczegółowego zbadania powyższego problemu, a także poszukiwania nowych dróg i propozycji postępowania z przedmiotową grupą skazanych. Nadal pozostaje wiele wątpliwości w zakresie postępowania z osobami wykonującymi wyroki skrajnie długie, a świat skazanych na kary długoterminowe stanowi nieodkryty fragment przestrzeni penitencjarnej. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, iż kara dożywotniego pozbawienia wolności od momentu jej wprowadzenia stanowiła źródło licznych wyzwań. Choć pewne sposoby postępowania zostały już opracowane w trakcie pracy penitencjarnej z osadzonymi odbywającymi długoterminowe kary, zarówno pod względem psychologicznym, jak i organizacyjnym była to zupełnie nowa i odmienna kara, która postawiła przed polską administracją penitencjarną wiele problemów związanych z sytuacją skazanych ją odbywających. W nadchodzącym czasie w wyniku głębokiej i rozległej nowelizacji kodeksu karnego uchwalonej w lipcu 2022 roku zostaną wprowadzone istotne zmiany w zakresie wymiaru kar długoterminowych. W wyniku tego polski system penitencjarny po raz kolejny stanie przed wyzwaniem jakim będzie wykonywanie zupełnie nowych, eksperymentalnych kar tj. kary od 25 do 30 lat pozbawienia wolności, a także kary dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości warunkowego zwolnienia.

Powyższe stało się impulsem do napisania niniejszej rozprawy. Głównym jej celem jest więc kompleksowe i interdyscyplinarne przedstawienie problematyki długoterminowego pozbawienia wolności. Zaproponowane rozwiązania i uwagi krytyczne zawarte w pracy mogą stanowić materiał pomocny przy projektowanych zmianach w regulacji wykonawczej.

Ze względu na obszerną i złożoną naturę zagadnień, struktura pracy została dostosowana w taki sposób, aby umożliwić kompleksową analizę problematyki badawczej. Praca składa się z siedmiu rozdziałów, poprzedza ją wprowadzenie, a całość wieńczą wnioski które stanowią podsumowanie i konkluzję. Niniejszy podział stał się punktem wyjścia dla rozważań nad istotą długoterminowych kar pozbawienia wolności, a także do pochylenia się nad coraz częściej kwestionowanym na arenie międzynarodowej sensem ich stosowania.

W pierwszym rozdziale dokładnie omówiono kontekst definicyjny kary długoterminowej, a następnie przedstawiono genezę i funkcje najdłuższych kar pozbawienia wolności. Na zakończenie rozdziału przedstawiono odrębności kodeksowe związane z ich orzekaniem. Uwzględniono nadto trudności dotyczące wyrokowania o karze dożywotniego

pozbawienia wolności. W tym celu poddano analizie odpowiednie regulacje prawne zawarte w kodeksie karnym, a także zaprezentowano poglądy przedstawicieli doktryny.

Drugi rozdział pracy poświęcono szczegółowemu przedstawieniu ewolucji kary długoterminowej w Polsce z podziałem na poszczególne przedziały czasowe. Wywód poprzedza syntetyczna historia kary pozbawienia wolności na świecie, która pokazuje istotę tej kary i jak kształtowały się jej walory resocjalizacyjne na przestrzeni lat. Problematyka aspektów wychowawczych kary długoterminowej stanowi bowiem ważną część niniejszej rozprawy i została później szeroko przedstawiona w różnych jej częściach, dlatego niezbędnym wydało się uwzględnienie również tego etapu historycznego. Analizie poddano też ewolucję kary długoterminowej na ziemiach polskich, od jej początków, po obecne regulacje zawarte w aktualnych ustawach karnych tj. kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym. Na zakończenie przedstawiono najnowsze zmiany w zakresie kar długoterminowych, kary 25 lat pozbawienia wolności i dożywotniego pozbawienia wolności wprowadzonych ustawą uchwaloną w lipcu 2022 roku. Pośród licznych zmian nowelizacja zakłada bowiem rozszerzenie górnej granicy terminowej kary pozbawienia do 30 lat, rezygnację z kary 25 lat pozbawienia wolności i wprowadzenie nowej formy tzw. bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności, bez możliwości warunkowego zwolnienia. W niniejszej części dokładnie przeanalizowano wskazane zmiany wraz z przedstawieniem całego procesu legislacyjnego i krytyki z jaką się spotkały wśród przedstawicieli doktryny.

W kolejnym rozdziale podjęto próbę analizy psychologicznych skutków długoterminowej izolacji. Przedstawiono nadto problematykę adaptacji tych skazanych do warunków więziennych, a także zjawisko prizonizacji. Bez wątpienia kategorią szczególnie narażoną na doświadczanie związanych z izolacją trudności są odbywający kary długoterminowe, a zwłaszcza skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności. W tej części ukazano, że długoterminowe pozbawienie wolności niesie za sobą różne dolegliwości takie jak: przymusowa izolacja, przebywanie w tych samych surowych warunkach, konieczność poddania się zjawisku instytucjonalizacji, brak możliwości wyboru swojego otoczenia społecznego, stygmatyzacja społeczna, oderwanie od bliskich i powstrzymywanie się od aktywności seksualnej. Zwrócono nadto uwagę, że powyższe negatywne czynniki związane z długoterminowym osadzeniem nie pozostają bez wpływu na psychikę funkcjonariuszy pracujących z przedmiotową grupą skazanych. Celem uzupełnienia wywołu przedstawiono liczne doniesienia z badań nad psychologicznymi skutkami długotrwałego uwięzienia. Rozdział wieńczą wnioski wynikające z badań psychologicznych przeprowadzonych przez naukowców w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. O takim taki doborze

państw do analizy porównawczej zdecydowała przede wszystkim duża ilość badań, które prowadzone były w tych krajach nad skazanymi długoterminowymi i psychologicznymi skutkami wieloletniej izolacji. Przedstawione w tej części pracy analizy oparte są o zagraniczne pozycje piśmiennicze z zakresu psychologii penitencjarnej.

W czwartym rozdziale rozprawy przedstawiono ogólne standardy postępowania ze skazanymi na kary długoterminowe i osadzonymi na karę dożywotniego pozbawienia wolności, które wynikają z prawa międzynarodowego i europejskiego. Szczegółowo omówiono standardy postępowania ze skazanymi na te kary, które wyłoniły się w wyniku działalności prawotwórczej ONZ i Rady Europy. Rozważania dogmatyczne uzupełniono o analizę sprawozdań Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) z wizyt w wybranych państwach, które ratyfikowały Europejską Konwencję o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, a następnie z wizyt w polskich jednostkach penitencjarnych. W tym celu wyselekcjonowano wyłącznie raporty odnoszące się do sytuacji skazanych na kary długoterminowe i dożywotniego pozbawienia wolności. Celem uzupełnienia wyводу, w kolejnej części rozdziału zawarto analizę i opis wybranych spraw polskich skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu. W pierwszej kolejności zostały przedstawione ogólne standardy wykonywania dożywotniej kary pozbawienia wolności wypracowane przez Trybunał na przestrzeni lat na podstawie skarg przeciwko wszystkim państwom Rady Europy. Następnie dokonano analizy 23 przypadków polskich skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności, którzy złożyli skargę do Trybunału w Strasburgu przeciwko Polsce, wraz ze wskazaniem przyczyn w wyniku, których doszło do naruszeń poszczególnych art. Konwencji i kwotami wypłaconych zadośćuczynień.

W rozdziale piątym skoncentrowano się na aspektach związanych z wykonywaniem kar najdłuższych i odrębnościami wynikającymi z przepisów kodeksu karnego wykonawczego dla tych skazanych. Oprócz warunków w jakich odbywają kary, przeanalizowano nadto kwestie związane z przygotowaniem tych skazanych do zwolnienia i odrębnościami w zakresie ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Powrót osadzonych do realiów wolnościowych po tak długim czasie może być niezwykle trudny, dlatego w tej części pracy przedstawiono również aspekty odnoszące się do pomocy postpenitencjarnej im świadczonej. Celem przedstawienia pełnej rangi zagadnienia, w tej części zaprezentowano również ujęcie statystyczne dotyczące skazanych długoterminowych na podstawie danych pochodzących z Polski i z pozostałych państw Rady Europy. W oddzielnej części rozdziału przedstawiono

również statystyki w państwach anglosaskich tj. w Wielkiej Brytanii i USA, gdyż jak zasygnalizowano wcześniej problematyka kar długoterminowych jest w tych krajach szczególnie obecna, a rekordowa liczba skazanych na te kary odbywa je w Stanach Zjednoczonych. Na zakończenie poruszono problematykę powrotności do przestępstwa przedmiotowej grupy, gdyż jest to tak naprawdę główny czynnik determinujący przebieg ich skutecznej readaptacji.

W kolejnym rozdziale analizie poddano aspekty resocjalizacyjne dotyczące wykonywania długoterminowych kar pozbawienia wolności, ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływań prowadzonych względem skazanych na te kary i trudności wynikających z pracy wychowawczej prowadzonej w tak długim wymiarze czasowym. W tym kontekście przeanalizowano również programy, zaprojektowane dla skazanych długoterminowych przez przedstawicieli polskiej penitencjarystyki. Poszukując nowych dróg w zakresie postępowania ze skazanymi w takim wymiarze uzupełniająco przedstawiono propozycje programów i strategii postępowania realizowanych w krajach anglosaskich tj. Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Następnie wskazano na utrudnienia w prowadzeniu pracy penitencjarnej ze szczególnymi grupami skazanych odbywających kary długoterminowe takimi jak: kobiety, młodociani, skazani uzależnieni i z zaburzeniami preferencji seksualnych oraz skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności zakwalifikowani do kategorii „niebezpiecznych”. Celem wyeksponowania pewnych zależności w zmianach zachowania skazanych na kary długoterminowe, w ostatniej części rozdziału przedstawiono doniesienia z badań nad stosunkiem skazanych do popełnionego przestępstwa, uwzględniające kwestie żalu i winy. Jednym z aspektów resocjalizacji, który podlega ocenie okresowej postępów wychowawczych skazanego, jest bowiem krytycyzm wobec własnych czynów przestępczych.

Rozdział ostatni poświęcono wynikom autorskich badań empirycznych przeprowadzonych w trzech zakładach karnych: w Zakładzie Karnym Wołowie, w Zakładzie Karnym w Rawiczu i Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich. W ramach tych badań przeprowadzono analizę demograficzno-społeczną, kryminalną i penitencjarną skazanych długoterminowych. Co więcej, pytania miały przybliżyć specyfikę popełnianych przestępstw, długość i ilość odbywanych kar, najczęstsze powody skazania, częstotliwość kwalifikowania tej grupy osadzonych do kategorii „niebezpiecznych”, a także kwestie związane z ich uczestnictwem w zajęciach systemowych i utrzymywaniem kontaktów ze światem zewnętrznym. Szczególny nacisk położono również na kwestie związane ze stosunkiem do wykonywanego wyroku, a także postrzeganiem siebie i systemu przez pryzmat odbywanej

kary. Badania miały służyć poznaniu opinii samych skazanych odnośnie wykonywanych wobec nich kar.

Aleksandra
Pobli-Kwasny